

Maija Voutilainen

15.9.2023

Onnettomuustutkintakeskus

Viite: Vastauspyyntöne 16.6.2023

Tiedustelu turvallisuussuosituksen toteuttamisesta - T2022-01 Huonokuntoisen ikääntyneen pariskunnan jääminen ilman apua Pöytyällä elo-syyskuussa 2022

Onnettomuustutkintakeskuksen (OTKES) turvallisuustutkinta on valmistunut asiassa ”T2022-01 Huonokuntoisen ikääntyneen pariskunnan jääminen ilman apua Pöytyällä elo-syyskuussa 2022”. Tutkinta sisältää turvallisuussuosituksia Terveyden ja hyvinvoinnin laitokselle (THL). OTKES on pyytänyt vastausta, mihin toimenpiteisiin suositusten toteuttamiseksi on ryhdytty.

Suosituksen otsikko: Ikääntyneiden omaishoitajien terveyden, hyvinvoinnin ja kuormittumisen kokonaisvaltainen arviointi, seuranta ja ennakointi

Suosituksen perustelu: läkkäiden omaishoitajien lähiomaisten tai tukiverkon puuttumista ei aina tunnisteta eikä huomioida. Ilman lähimaisia toimivien ikääntyneiden omaishoitajien osalta tulisi tehdä kokonaisvaltainen arvio siitä, selviytyvätkö he tehtävistään. Ilman lähimaisia toimivien ikääntyneiden omaishoitajien tilannetta, kuormittumista ja mahdollisia toimintakyvyn muutoksia tulisi seurata ja arvioida systemaattisesti ja riittävän tiheästi yksilöllinen tilanne huomioiden.

Suositus: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos varmistaa, että hyvinvointialueilla otetaan käyttöön omaishoitajien jaksamisen ja toimintakyvyn arvioimiseen ja seurantaan tarkoitetut mittarit ja että niiden tuottamaa tietoa hyödynnetään omaishoidon kehittämiseen.

Suosituksen tarkennus:

Ikääntyneiden omaishoitajien terveydentilan ja toimintakyvyn arviointiin on kehitetty erilaisia mittareita, mutta ne eivät ole olleet kansallisesti systemaattisesti käytössä. Omaishoitajien voinnissa ja toimintakyvyssä tapahtuvat muutokset voivat vaikuttaa kriittisesti omaishoidettavan hyvinvointiin ja terveyteen sekä vaarantaa kotona asumisen turvallisuuden. Mittareilla ja työkaluilla tulee voida tunnistaa omaishoitajien jaksamiseen ja toimintakykyyn liittyviä riskejä myös ennakoivasti. Olennaista on myös sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden kokonaisuuden koordinointi yhdessä omaishoitajan kanssa.

Vastaus tiedusteluun:

Näkemyksenne suosituksen toteutumisen tilasta

Vaihtoehdot: Annettu, ei tiedossa, ei toteuteta, kesken, **toteutettu osittain**, toteutettu

Perustelu

Omaishoitajien toimintakyvyn ja jaksamisen arviointi on hyvinvointialueiden lakisääteinen tehtävä. THL seuraa hyvinvointialueille suunnatulla järjestäjäkyselyllä sitä, miten hyvinvointialueet ovat arvioineet ja tukeneet hoitajien jaksamista ja toimintakykyä. THL lisää seuraavaan

Maija Voutilainen

15.9.2023

järjestäjäkyselyyn raportoinnin siitä, millaisia mittareita on käytössä ja miten niillä tuotettua tietoa hyödynnetään omaishoidon kehittämisessä.

Hyvinvointialueet ovat aloittaneet toimintansa vuoden 2023 alussa. Toimintakäytännöt eivät vielä ole kaikilla alueilla vakiintuneet ja omaishoidon osalta muun muassa myöntämisperusteiden määrittely on vielä kesken. THL toteuttaa seuraavassa järjestäjäkyselyssä tilannekartoituksen suosituksen toimenpiteistä. Tilannekartoituksen perusteella voidaan arvioida mahdollisten lainsäädäntömuutosten tarpeellisuus.

Vuonna 2021 omaishoidon tukea sai 4,6 prosenttia yli 74-vuotiaista. Yhä useampi omaishoitaja on itsekkin iäkäs ja hoitaa puolisoaan. Iäkkäällä puoliso-omaishoitajalla on erityisen suuri uupua. Tarpeiden mukainen ja hyvin koordinoitu tuki ehkäisee omaishoitajan uupumusta ja kohentaa hoitoa ja huolenpitoa tarvitsevan ihmisen elämänlaatua. Omaishoitajaa tukevat muun muassa säännöllinen yhteydenpito, hyvinvointi- ja terveystarkastukset, tarpeiden mukaiset tukipalvelut, lakisääteiset vapaat sekä rohkaisu ja tuki niiden pitämiseen sekä tarvittaessa myönnettävät muut vapaat. Tarpeiden mukainen ja hyvin koordinoitu tuki ehkäisee omaishoitajan uupumusta ja kohentaa hoitoa ja huolenpitoa tarvitsevan ihmisen elämänlaatua. Moni omaishoitaja huolehtii läheisestään ilman toimeksiantosopimusta. Myös tällaisissa omaishoitotilanteissa tuki on tarpeen.

Omaishoidon tuesta annetun lain (937/2005) 3 §:n mukaan omaishoidon tuen myöntämisen edellytyksenä on muun muassa se, että hoitajan terveys ja toimintakyky vastaavat omaishoidon asettamia vaatimuksia. Kyseistä lainkohtaa koskevan hallituksen esityksen (HE 131/2005) yksityiskohtaisten perustelujen mukaan omaishoidon tukea ei voida myöntää, jos hoitajan terveys ja toimintakyky eivät vastaa omaishoidon asettamia vaatimuksia. Kyseisen hallituksen esityksen mukaan päätöstä tehtäessä tulee tehdä kokonaisvaltainen arvio siitä, selviytyykö hoitaja omaishoittoon sisällyvistä tehtävistä.

Vanhuspalvelulaki edellyttää 1.4.2023 alkaen ikääntyneillä RAI-arviointivälinettä käytettäväksi toimintakyvyn arvioinnissa. Terveys- ja hyvinvoinnin laitoksen on huolehdittava siitä, että hyvinvointialueilla on maksutta käytettävissä RAI-arviointivälineistö ja saatavilla koulutusta välineistön käyttöön. Lainsäädäntö ei kuitenkaan velvoita hyvinvointialueita käyttämään mittareita omaishoitajan toimintakyvyn arviointiin, joten hyvinvointialueita ei voida velvoittaa niitä käyttämään. Mittareiden avulla saatu tieto on joka tapauksessa vain yksi osatekijä kokonaisvaltaista harkintaa edellyttävässä sosiaalihuollon päätöksenteossa. Mittareiden käytössä on myös huomioitava tietosuojaan liittyvät kysymykset.

Omaishoitajien tai läheisauttajien elämänlaadun, jaksamisen sekä tuen tarpeen arvioinnissa on mahdollista hyödyntää apuna mittareita. Omaishoitajien tai läheisauttajien elämänlaadun kartoituksessa voidaan mahdollisesti käyttää ASCOT-C (ASCOT-Carer, Adult Social Care Outcomes Toolkit, Carers questionnaire) -mittaria. ASCOT-Carer lomaketta ei ole vielä validoitu, mutta palvelukäyttäjille suunnattu ASCOT-mittari on validoitu. ASCOT-mittarista on olemassa viralliset suomennokset, jotka ovat saatavilla Terveys- ja hyvinvoinnin laitokselta (finascot@thl.fi).

Omaishoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastusten toteuttamista koskevassa sosiaali- ja terveysministeriön kuntainfossa (3/2015) on mainittu COPE-indeksi, jonka avulla arvioidaan iästä omaista hoitavan henkilön tuen tarvetta ja kuormittumista. COPE-indeksiä on kuntainfon mukaan suositeltavaa käyttää myös muiden kuin iäkkäiden henkilöiden omaishoitajien jaksamisen ja tuen tarpeen arviointiin. COPE-indeksiä koskeva julkaisu ja arviointikäyttöön tarkoitettu lomake käyttöohjeineen ovat saatavissa internetistä:

Maija Voutilainen

15.9.2023

- Kristiina Juntunen, Anna-Liisa Salminen. Omaishoitajan jaksamisen ja tuen tarpeen arviointi. COPE-indeksi suomalaisen sosiaali- ja terveydenhuollon käyttöön. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 78/2011:
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/28272/Selosteita78.pdf?sequence>
- COPEn käyttöohje:
https://terveysportti.mobi/xmedia/tmm/tmm00165b_COPEn_kayttoohje_iakkaita_henkilota_tai_puolisooaan_hoitavien_omaishoitajien_arvioinnissa.pdf

THL:n internetsivuilla olevat aihesivustot ”ikäntyminen” ja ”toimintakyky” tarjoavat luotettavaa tietoa muun muassa omaishoitoon sekä toimintakyvyn arviointiin liittyen hyvinvointialueiden tueksi. Omaishoidon turvallisuus on myös esillä ”Turvallisesti kaiken ikää” -ohjelmassa, jonka tavoitteena vuosille 2021–2030 on, että kotona asuminen ja työskentely on turvallista.

Alatavoitteena on, että

- Omaishoitosopimuksen tehneillä omaisilla, iäkkäiden henkilöiden perhehoitajilla ja muilla omaistaan tai läheistään säännöllisesti auttavilla iäkkäillä henkilöillä sekä vapaaehtoisilla kuten myös iäkkäillä hoidettavilla itsellään on riittävät tiedot ja taidot turvallisuuden edistämiseen.
- Omaishoito on omaishoitajalle itselleen turvallista.
- Omaishoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastuksissa otetaan esille turvallisuuskysymykset.
- Omaiset toimivat turvallisuuden edistäjinä vanhuspalveluissa.

Lisätietoa THL:n internet-sivuilla:

<https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen>

<https://thl.fi/fi/web/toimintakyky>

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/turvallisuuden-edistaminen/tapaturmien-ehkaisy/iakkaiden-tapaturmat/omaiset-ja-laheiset-turvallisuuden-edistajina>

THL on valmistellut sosiaali- ja terveysministeriön pyynnöstä ehdotuksen kansallisiksi omaishoidon tuen myöntämisperusteiksi. THL ehdottaa omaishoidon tuen myöntämisperusteiden yhtenäistämistä koko maassa. Ehdotuksen mukaan sopimusomaishoidosta maksettavaan palkkioon tulisi kolme luokkaa sen mukaisesti, kuinka sitovaa hoito on. Ehdotus lisäisi sopimusomaishoitajien määrää arvioilta noin 6 100 henkilöllä. Ehdotuksessa on kiinnitetty huomiota muun ohella omaishoitajien jaksamiseen ja sen tukemiseen. Ehdotettujen myöntämisperusteiden myötä omaistaan tai muuta läheistään auttavien tilanne paranisi, kun he halutessaan pääsisivät sopimusomaishoitajiksi ja saisivat palkkion tekemästään työstä, lakisääteiset vapaat, tarvittaessa valmennukset, koulutukset, hyvinvointi- ja terveystarkastukset sekä hoitotehtävää tukevat sosiaali- ja terveyspalvelut. Hyvin järjestetty tuki lisäisi omaishoitajien ja heidän hoidettaviensa hyvinvointia ja pienentäisi omaishoitajien uupumisen riskiä. Kansallisten omaishoidon tuen myöntämisperusteiden käyttöönotto vaatii kuitenkin lakimuutoksen. THL ei päätä omaishoidon palkkioiden tasosta, vaan se on poliittinen päätös, joka tulee tehdä lakiuudistuksen yhteydessä. ”Omaishoidon tuen kansalliset myöntämisperusteet - THL:n ehdotus” julkaisu on saatavilla Julkarista: <https://www.julkari.fi/handle/10024/145176>

Pääjohtaja

Markku Tervahauta

Johtaja

Mika Salminen

SIGNATURES**ALLEKIRJOITUKSET****UNDERSKRIFTER****SIGNATURER****UNDERSKRIFTER**

This documents contains 3 pages before this page

Dokumentet inneholder 3 sider før denne siden

Tämä asiakirja sisältää 3 sivua ennen tätä sivua

Dette dokument indeholder 3 sider før denne side

Detta dokument innehåller 3 sidor före denna sida

authority to sign

representative

custodial

asemavaltuus

nimenkirjoitusoikeus

huoltaja/edunvalvoja

ställningsfullmakt

firmateckningsrätt

förvaltare

autoritet til å signere

representant

foresatte/verge

myndighed til at underskrive

repræsentant

frihedsberøvende